

השארות הנפש, תחיית המתים, העולם הבא וימות המשיח

- מבוא
- העולם הבא מניע את הגלגלים בעולם הזה
- האומר: אין תחיית המתים מן התורה
- החשבון יתאזן בעולם הבא – רבי עקיבא
- צדיק ורע לו – סיפורי יוחנן
- השארות הנפש – סוקרטס ביון
- הנפש והגוף – חיגר על גבי סומא
- מה יש שם?
- מה אין שם?
- האם, אפשר להתקשר לשם?
- משל לרחם
- האם ומתי חוזרים משם?
- איך חוזרים משם - כמות שהיו, או מתוקנים?
- מחיה מתים ויודע את מה שעתיד להיות
- מה בין העולם הבא וימות המשיח
- מתי הוא יבוא?
- חישובי קיצים
- המעשים
- סימנים
- חבלי משיח – שיעור בצרות
- עולם ישן עדי היסוד נחריבה... לא כלום אתמול, מחר הכול
- ימות המשיח
- דטרמיניזם
- אפוקליפסות
- ברקע מרד בר כוכבא
- סיכום

מבוא

השארות הנפש, תחיית המתים, העולם הבא וימות המשיח, ממלאים צרכים חשובים אצל אנשים רבים. ביניהם בולטים הצרכים הבאים:

- פחד המוות
- צדיק ורע לו
- הקלקול באדם
- הקלקול בעולם
- צרות
- אי ידיעת העתיד
- ויש שמוסיפים:
- הצורך בסיבה או בתכלית
- מתן משמעות למציאות
- הסדר שבעולם

בכדי לספק את כל או חלק מן הצרכים הללו קיימים סוגים שונים של אמצעים ובהם:

- השארות הנפש
- תחיית המתים
- העולם הבא
- ימות המשיח
- המדע

בשבטים קהילות עמים ודתות משמשים צרופים שונים של אלה כדי לענות על אחדים מן הצרכים. בהמשך ניסיתי לגלות את דעת הגמרא בעניינים האלה. לא המדרש, לא התורה – הגמרא. הגמרא היא ים גדול שקשה לתפוס אותו כולו, יצאתי מן הפרק חלק במסכת סנהדרין הפותח ב"כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא" שוטטתי במסכתות, ביניהן מסכת חגיגה ומסכת ברכות. נעזרתי בסקר ממוחשב (תוכנת בר אילן) שערכה אסתר לגבי אזכורים של גן עדן, גיהנום ומתיבתא דרקיע, בגמרא.

שאלתי שאלות מעשיות כמו אלה שאדם שואל את סוכן הנסיעות בטרם יצא למסע לארץ לא ידועה, שאלות כגון: איך מגיעים לשם? מה יש שם? האם אפשר להתקשר משם? האם אדם חוזר כמות שנכנס או מתוקן? מה בין ימות המשיח לעולם הבא? ודומיהן. מה שמצאתי שונה מכל מה שידעתי.

מתברר שבגמרא כמעט ואין מספרים על מה שיש שם. הקורא במסכת חגיגה מקבל את הרושם שהעולם הבא הוא מחסן שבו מאוחסנות הנשמות ביחד עם אביזרי מזג האוויר כמו ברד שלג וסופה. מאוחסנות שם ביחד עם הטל המקימן לחיים, מעין ערכא לאחסון והחיאה. במסכת סנהדרין הגמרא מסבירה למה אין מספרים לנו פרטים על העולם הבא. אמר רב חיה אמר בר אבא, אמר רבי יוחנן: כל הנביאים לא התנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא אין לא ראתה... ואם נעצור בפסוק כאן, אפשר להבין שלגבי העולם הבא, אין אינפורמציה חושית. (סנהדרין צט, א), אבל בגמרא כמו בגמרא מיד מושיטים לך רמז עבה. מאי עין לא ראתה... אמר ריש לקיש: זה עדן, לא ראתה עין מעולם. "עדן" זהו קישור לגן עדן מספר בראשית וזו כבר חבילת אינפורמציה ממשית אבל זה כל מה שהם מוכנים לפרט.

האם העולם הבא וימות המשיח עוסקים באותו הדבר?

איך שהוא לא הבחנתי בתוך בקומפלקס המגוון של צרכים ואמצעים הבאים לספקם, בשתי חבילות נפרדות של צרכים ושני סוגי אמצעים הבאים לספקן. הגמרא כן מבחינה ואומרת מפי רב חיסדא.. כאן – לימות המשיח, כאן לעולם הבא. (סנהדרין צא, ב) לא טעיתם! העולם הבא וימות המשיח הם לא אותו הדבר. העולם הבא ממלא צורך של היחיד והוא נמצא מחוץ לעולם, וימות המשיח ממלאים צורך של הקבוצה והם יתחוללו כאן בעולם. זה מתאים להבחנה שקיבלתי בבית הספר מן המורה שלימד את ביאליק. הוא הבחין בין צער האומה וצער היחיד.

חשבתי גם שהעולם הבא הוא אותו עולם לכולם. גם כאן טעיתי, כבר בגמרא שואלים: וכי שלושה עולמים יש? (סנהדרין צ, ב) יש הרבה יותר מזה והם שונים זה מזה. זה של המצרים שונה משל היונים ושניהם שונים משל השומרים יש אחד למוסלמים ואחר לנוצרים ולפרוטסטנטים אחר מלקתולים. גם ימות המשיח אינם אותו דבר לכולם ובעצם לכל מתקן עולם יש ימות המשיח משלו. מבט יותר כללי על ימות המשיח קיבלתי מספרו של יוסף דן "אפוקליפסה אז ועכשיו" שם הוא מגדיר את התופעה ומזהה אותה בדתות ובתרבות בכלל. לבסוף פיתחתי, ממה שמצאתי בגמרא ואצל יוסף דן, מודל כללי להרכבת עולמים. עולמים רבים? יש מי שירים גבה, אבל כבר בגמרא כתוב: "עמיד הקדוש ברוך הוא ליתן לכל צדיק שלוש מאות ועשרה עולמות". ישבתי והרכבתי עולמות, פתחתי ברבי עקיבא עברתי באוטופיה זכרתי את המהפיכה ועד לציונות ולקיבוץ הגעתי. בכדי להמחיש את גודל המגוון האפשרי תזכרו בתנועות המשיחיות אחרי גרוש ספרד, את הרנסנס, אוטופיה של תומס מורוס, אמריקה, המהפיכה צרפתית, המדע לפי ניוטון, המדינה לפי הגל והחברה לפי מרכס. כל אלה מתאימים מי יותר ומי פחות לתבנית

האפוקליפטית שהכנתי על פי שיטוטי בגמרא והעזרה שקיבלתי מסיפרו של יוסף דן ששוטט גם בעולמות אחרים.

נדמה לי שכולם מובילים למחשבה שהעולם הבא מניע את הגלגלים בעולם הזה.

העולם הבא מניע את הגלגלים בעולם הזה

כאשר באתי לחברותה והצעתי את העולם הבא כנושא ללימוד, הסתכל עלי חברי רמי במבט של "כנראה שהזדקן", רמי זה לא זה! אני מתעניין כי העולם הבא ממלא צרכים ומניע את הגלגלים בעולם הזה.

איך אתם שואלים? אם הבנתי את אשר קראתי בעיתון של אתמול, בשבוע הבא מתגייסים בני העדה החרדית בירושלים כדי להפגין נגד בניית חדר המיון בבית חולים ברזילי באשקלון על קברים עתיקים והם מאיימים לשכב מתחת לדחפורים. למה? כי אם יטולטלו העצמות בנות האלפיים יתכן ויהיו להן קשיים להתאחד עם נשמותיהם בזמן תחיית המתים. זאת דומא מהיום, רוצים דוגמא מפעם? מה עשו המצרים בשעות הפנאי מן החריש ההשקיה והקציר? בנו את הפרמידות כדי לשכן שם את הגוף עד אשר תגיע שעתו להתאחד עם הנשמה. עד אז היכן שוהה הנשמה? בעולם הבא. במיתולוגיה השומרית מסופר על ירידת איננה לשאול "ארץ אשר לא חזר איש ממנה" ובכל זאת לתקופת השנה היא חוזרת. גם זה מריח מעולם הבא. סוקרטס שותה את קובת הרעל בכדי להפרד מגופו ולעבור לאן? לעולם הבא.

האומר אין תחיית המתים מן התורה

בגמרא במסכת סנהדרין בפרק חלק כתוב: "כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא" ואחרי כן באים היוצאים מן הכלל וביניהם "האומר אין תחיית המתים מן התורה" דע עקא שבתורה ממש, לא כתוב דבר על תחיית המתים והעולם הבא. איך אני יודע? על פי הפסוקים העלובים שמצאו חכמים כאסמכתא לכך וחכמים, לפי דעתי, ידעו את התורה על פה. אם מותחים את המושג תורה על פני התנ"ך כולו, אזי אפשר למצוא בספר דניאל את הפסוק "ורבים מישני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם" וזה כבר נראה כ, דיברה תורה בלשון בני אדם" ובנוסף יש בדניאל חזון ארבע החיות (דניאל ז, 2-14) שיוסף דן באפוקליפסה אז ועכשיו (עמוד 25) מפרש אותו כתפיסה אפוקליפטית של ימות המשיח, כאן שאל יוקי: ספר דניאל הוא ספר מאוחר יחסית (160 לפני הספירה) מאות שנים ישבנו בארץ הנמצאת על הדרך שבין מצרים בדרום לבין שומר אכד אשרו בבל ויון בצפון, עמים שהאמינו בצורה זו או אחרת בהשארות הנפש בעולם הבא ובתחיית המתים ואנו שבאנו לכאן ממצרים ומחרן, כאילו שלא שמענו על כך דבר. הצורך היה ברור, הנביא שואל: "מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד?" (ירמיה יב, 1) ובאיוב מוצגת השאלה הזו על פני ספר שלם, אבל התשובה שמשיב שם האל: "מי זה

מחשיך עצה במילין בלי דעת... איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת בינה" בקיצור: תתעשת, זה לא הדבר היחידי שאיך מביין. מה לא נאמר שם? לא נאמר משהו בנוסח "החשבון יתאזן בעולם הבא" והשאלה של יוקי במקומה עומדת. ובכל זאת נסו את התירוץ הבא: בתורה נפוצים טעונים כגון זה שבספר דברים (דברים א, 10) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרישתה לא כארץ מצרים אשר יצאתם משם, אשר תזרע את זרעך והשקית ברגלך כגן הירק. הארץ אשר אתם עוברים שמה לרישתה ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים... והיה אם תשמעו למצוותי אשר אנכי מצווה אתכם היום... ונתתי מטר על ארצכם בעיתו... השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלוהים אחרים והשתחיתם להם וחרה אף ה' בכם עצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן יבולה. בתורה: המעשה הטוב והחטא, השכר והעונש, כולם בעולם הזה.

החשבון יתאזן בעולם הבא – רבי עקיבא

כאשר באתי לרופא וסיפרתי שרבקה כבר אינה יכולה לצעוד את חמשת הצעדים המבדילים בין עצמאי לתלוי, הוספתי במר ליבי: איך זה שאישה שכל ימיה חייתה כראוי, לא עברה על שום חוק אפילו לא על הוראות השימוש במכשירים, הגיעה עד הלום? אמר לי הרופא בעל הכיפה: "ישי, החשבון יתאזן בעולם הבא" לא הסכמתי, אבל חשבתי שהבנתי.

גישת "החשבון יתאזן בעולם הבא" מיוצגת בגמרא על ידי רבי עקיבא בשני סיפורים, סיפור מותו וסיפור מותו של רבי אלעזר ואלה הם: שעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל... היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד. אמרו מלאכי השרת בפני הקדוש ברוך הוא: זו תורה וזו שכרה? יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שאתה מזומן לחיי העולם הבא. מה היו מעשיו? הוא לימד תורה למרות האיסור הרומאי על כך. מה היה שכרו? "שאתה מזומן לחיי העולם הבא. המעשים בעולם הזה, השכר בעולם הבא. (ברכות סא, ב)

איך נקבע השכר? נשמע בסיפור על רבי עקיבא ורבי אלעזר. אמר רבא בר בר חנא: כשחלה רבי אלעזר נכנסו תלמידו לבקרו. אמר להם: חימה עזה יש בעולם. התחילו הם בוכים ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: למה אתה משחק? אמר להם... לכך אני משחק. כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש אמרתי: שמא חס ושלום קיבל רבי את עולמו. עכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח... נענה רבי עקיבא ואמר: חביבין יסורין. (סנהדרין קא, א)

במסכת חגיגה מסופר על אלישע בן אבויה (אחר): ראה את המלאך מטטרון שניתנה לו רשות לשבת ולכתוב זכויותיהן של ישראל. (חגיגה טו, א) ובכן שם בשמיים יושב לו מטטרון ומנהל את החשבונות של אלוהים. כותב זכויות בשיטת החשבון הדו-צדדי.

מעשים טובים בצד הזכות, רעים בצד החובה. ביום המוות עושים מאזן, מחסרים את צד החובה מצד הזכות ואם התוצאה יצאה שלילית האדם יורד למטה, אם חיובית עולה למעלה. כמה פשוט, כמו בחנות.

צדיק ורע לו – סיפורי יוחנן

מסתבר שלא כל חכמי הגמרא מקבלים שהחשבון יתאזן בעולם הבא ואת הזעקה הגדולה כנגד "חביבין יסורין" של רבי עקיבא, זועק רבי יוחנן. רבי יוחנן, המסתובב בעולם כשעצם של בנו העשירי תלויה בצווארו (שמתו עליו כל עשרת בניו), זועק "לא הם ולא שכרם". במסכת ברכות מתקיים דיון נרחב ורב משתתפים בבעית הסבל האנושי (ברכות ה, אב) דיון המתחיל כשאומר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה יסורין בדלין המנו.. אמר לו רבי יוחנן את זה אפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק – הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו. כלומר ליסורים יש סיבות ויש יסורים ויש יסורים תלוי בסיבה. (י.ס.)

בהמשך הדיון מוצגת שיטת הכרעה (אלגוריתם) באמצעותה יכול אדם לגלות את הסיבות ליסוריו וזו היא (י.ס.): אם רואה אדם שיסורין באים עליו – יפשפש במעשיו... פשפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה.. תלה ולא מצא, בידוע שיסורין של אהבה הן שנאמר: את אשר יאהב יוכיח. ויש עוד סיבה, שאמר רבי שמעון בן לקיש: ... יסורין ממרקין כל עוונותיו של אדם. עד כאן החשבון מתאזן בעולם הזה (י.ס.) אבל הדיון נמשך והולך ובר יוחאי אומר: שלוש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתן אלא על ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. יצא המרצע מן השק (י.ס.) העולם הבא גם הוא משתתף במשחק. שורות אחדות לאחר מכן משבית רבי יוחנן את השמחה ואומר: נגעים ובנים אינם יסורין של אהבה. רבי יוחנן אינו מקבל את הטיעון "אשר יאהב יוכיח" הסוגר את החשבון כולו בעולם הזה וטוען: מי שאוהב אינו הורג בנים ומשאיר חשבון לא סגור (י.ס.) וכאן באים שלושת סיפורי יוחנן והופכים, ואולי לא הופכים, את הקערה על פיה ואלו הן:

רבי חיה בר אבא חלש. נכנס אליו רבי יוחנן. אמר לו: חביבין עליך יסורין? אמר לו: לא הן ולא שכרן. אמר לו רבי יוחנן: הב לי ירך. נתן לו ידו וקם.

רבי יוחנן חלש. בא אליו רבי חנינה ואמר: חביבין עליך יסורין? אמר לו: לא הן ולא שכרן. אמר לו: הב לי ירך. נתן לו יד וקם.

ושואלים: למה היה רבי יוחנן צריך את רבי חנינה? ואומרים: אין חבוש מתיר עצמו מבית אסורים.

רבי אלעזר חלה. בא אליו רבי יוחנן. (רבי יוחנן, שהיה האיש הכי יפה בגמרא) (י.ס.) ראה שהיה שוכב בבית אפל. גילה זרועו והיתה נהרה (אור). ראה רבי יוחנן שרבי אלעזר בוכה. אמר לו: משום מה אתה בוכה? אם משום תורה, אחד מרבה ואחד ממעיט ובלבד שיכוון לשם שמים ואם משום מזון, לא כל אדם זוכה לשני שולחנות.. אמר לו: על אותו היופי הבלה בעפר "אני בוכה (יופיו של רבי יוחנן?) (י.ס.) אמר לו רבי יוחנן על כך ראוי לבכות. בכו שניהם. אמר לו חביבין עליך יסורין? אמר לו: לא הן ולא שכרן. אמר לו: הב לי ירך נתן לו יד וקם.

השאלה: "חביבין עליך יסורין?" מתכתבת עם רבי עקיבא אשר בסיפור מותו של רבי אלעזר, אמר: "חביבין יסורין" (סנהדרין קא, א) ושם החשבון מתאזן בעולם הבא. כשרבי יוחנן אומר: "לא הן ולא שכרן" הוא מבקש שהחשבון יתאזן בעולם הזה. זה קצת לא מתיישב אם האמירה שלו "נגעים ובנים אינם יסורין של אהבה" שבהקשר אשר בו נאמרה, אולי דורשת שמלכתחילה לא יפגעו ואולי מתריסה כנגד הרצון לסגור כך את החשבון בעולם הזה. ורמי אמר: לא קשיא. לא כל היסורים אותו הדבר והוא מפנה את תשומת לב הקורא לסיפור השלישי שבו יש יסורים שאפשר לסבול, יש שאפשר להחליץ מהם בעולם הזה, לפעמים בעזרת יד מחבר, ויש שכל מה שאפשר זה לבכות עליהם. מעניין על מה הם בוכים "על אותו היופי הכלה בעפר" לי זה נראה כפחד מוות.

השארות הנפש – סוקרטס ביון

אפלטון בספרו פידון מספר על שעותיו האחרונות של סוקרטס. בחדר ישבו חבריו, קובת הרעל היתה מונחת לפניו והשיחה נסבה על הגוף, הנפש ולאחר המוות. וכך היא התנהלה: ואימתי אמר הלה תופסת הנשמה את האמת? שאם היא מנסה לעיין בדבר מה בעזרת הגוף הרי ברור שהוא ירמה אותה... ואילו מחשבתה תיף ביותר, שעה שלא יטריד אותה דבר מן הדברים הללו: לא שמיעה ולא ראייה, לא כאב ולא הנאה, אלא שתהיה במידת האפשר עם עצמה בלבד, בהניחה את הגוף לשלום, ובמידת האפשר בלי שיתוף ומגע עמו תשאף אל אשר ישנו.

חייבים אנו לפרוש מן הגוף ולהביט בעצם נשמתנו אל עצם העניינים ואז כנראה, יהיה לנו דבר זה שאליו אנו משתוקקים ולפי טענתנו אנו מאהביו – התבונה. לא בחיינו נזכה לה – כך רומז הגיון דברים זה – אלא לאחר מותנו... שרק אז, לא לפני כן, תמצא הנשמה לעצמה, בנפרד מן הגוף... ובכן אמר סוקרטס: חברי, אם נכון כל זה, הרי רבה התקווה שבהגיעי למקום לשם אני הולך, אקנה לי שם, רק שם, את הדבר שבגיני טרחתי כל כך הרבה בחיי שחלפו... וכי זה לא נקרא מוות? התרת הנשמה ופרישתה מן הגוף? ללא ספק אמר. (כתבי אפלטון כרך ב' עמודים 18, 20).

אפלטון משתוקק לעבור לשם. לא כולו רק הנפש, הגוף ישאר כאן. ושם מה יש שם? בכלל לא חשוב, העיקר שהנשמה תהיה מופרדת מן הגוף. רק כך תוכל להגיע אל האמת. מה עם חזרה משם? סוקרטס בכלל לא מזכיר את האפשרות הזאת. מה יש שם? גם על כך אינו מדבר. בשבילו מספיק שהנפש פרודה מן הגוף.

הנפש והגוף – חיגר על גבי סומא

בגמרא (סנהדרין צא, א) נאמר: משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא: בכורות נאות אני רואה בפרדס. בוא הרכיבני ונביאם לאכלם. רכב החיגר על גבי סומא והביאום ואכלום. בא בעל הפרדס ואמר להם: בכורות נאות היכן הן? אמר לו חיגר: כלום יש לי רגליים להלך בהן? אמר לו סומא: כלום יש לי עיניים לראות? הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אף הקדוש ברוך הוא מביא נשמה וזורקה בגוף ודן אותם כאחד. הגמרא אינה שואפת להפרדות הנפש מן הגוף אלא לאחודן. אמנם הם שני דברים שונים, אבל כוחם באיחודם.

מה יש שם?

צפיתי לתיאורים עסיסיים בדומה ל-72 בתולדות המחכות למוסלמים, או מרק משור הבר וליתן המחכה לצדיקים, ומה מצאתי? נתחיל במסכת סנהדרין העוסקת הרבה בהשארות הנפש ימות המשיח והעולם הבא. בדף צט עמוד א כתוב: כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא – עין לא ראתה.. כלומר לגבי מה יש שם אין לנו אינפורמציה ומי אומר זאת? רבי יוחנן. במסכת חגיגה מדובר בארבעה שנכנסו לפרדס ועוסקים בה הרבה, בדברים שאסור לדעתם וכך כתוב שם: כל המסתכל בארבעה דברים כאילו לא בא לעולם (חגיגה יא, ב): מה למעלה מה למטה מה לפניו ומה לאחור. מן ההמשך אפשר להבין (ע"פ שטיינזלץ) שלמעלה זה למעלה מן הרקיע (היכן ששוכן אלוהים), למטה זה השאול (מקום שנמצא בו הגיהנום). לפניו – זה קודם שנברא העולם, ולאחור – מה שיהיה. אבל הגמרא כדרכה, אם כתוב שאסור להסתכל, היא מסתכלת. זה מתחיל בעניינים טכניים כמו כמה רקיעים יש? אמר רבי יהודה: שני רקיעים הן... ריש לקיש אמר: שבעה ואלו הן: וילון, רקיע, שחקים, זבול, מכון, ערבות... בהמשך בא תאור של כל אחד מהם למשל: זבול – שבו ירושלים ובית המקדש. חשבתם שטיטוס שרף והרס, מסתבר שהכול בשלמותו עלה לשמיים ונשמר שם כמות שהיה. שחקים – שבו ריחיים עומדות וטוחנות מן לצדיקים. חשבתם על שור הבר? תאכלו מן משומר מן העבר. מכון – שבו אוצרות שלג וברד... וחדרה אל סופה וסערה... ערבות – שבו צדק משפט וצדקה, גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתיד להבראות וטל שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות בו מתים. מעון – שבו כיתות של

מלאכי השרת, שאומרות שירה בלילה וחשות ביום מפני כבודו של ישראל מסתבר שהעולם הבא הוא מעין מחסן שבו מאוחסנים לצד שלג ברד ורוחות סערה, גם נשמותיהן של הצדיקים. ושם מלאכים אומרים שירה ונותנים להן כבוד. ויש שם טל אשר בבוא הזמן יוכל הקב"ה להחיות באמצעותו מתים. מבחינה טכנית הכול דאוג ופתור לבד משאלה קטנה: למה להיות שם בכלל? תשובה ראשונה – מפחד המוות. לכאורה אדם שמת איננו ואילו כאן הוא ישנו, אם גם מאוחסן במחסן. אבל ישנו צורך אחר שזועק" איפה הצדק? מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד, או צדיק ורע לו רשע וטוב לו. איך החשבון יאוזן? על ידי שהיה במחסן? נכון, יש כאן רמז: "ערבות – שבו צדק ומשפט" אבל זה לא משכנע. חסר סיפור על איך יעשה הצדק ומתי? למען מילוי הצורך הזה מצפה האדם המצוי למשהו כמו הסיום (התפור?) של ספר איוב (איוב מב) וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו. ויהיו לו ארבע עשר אלף צאן וששת אלפים גמלים... כן! משהו מוחשי שאפשר ללכת איתו למכולת. ריש לקיש מזהה את הצורך הזה ואומר: כל העוסק בתורה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד בעולם הבא. זה לא שור הבר גם לא לזיתן אבל חסד יש כאן. והוא ממשיך: מאי עין לא ראתה?... ריש לקיש אמר: זה עדין לא ראתה עין מעולם (סנהדרין צט, א) זהו קישור לסיפור גן עדן מספר בראשית ושם יש אינפורמציה. בכדי לקבל מבט על הגמרא כולה סקרה אותה אסתר באמצעות התוכנה של בר אילן ומצאה כשלושים איזכורים לגן עדן או גן עדן וגיהנום ושלושה איזכורים למתיבתא דה רקיע (ישיבה של מעלה). אבל האינפורמציה שיש באיזכורי גן עדן מועטה ונראה שהמושג קיים אצל תלמיד חכם, אבל הוא דש אותו בעקבו, גם באיזכורי מתיבתא דרקיע אין הרבה תוכן, אבל האסוציאציה שהם נושאים איתם, אומרת הרבה, לתלמיד חכם. חיפשתי תלמיד חכם מייצג ומצאתי את המתמיד של ביאליק וכך הוא שר: שש שנים תמימות, שנות נוער ובחורים כצל עברו לנצח אבדו וכאילו לא נגעו עד בית האסורים וכאילו על פינת הנער לא עדו... רוב ימים כאלה גם אגם נרפש עומד כבית הישיבה, חדשות יפקודו, כי גם לבניה לב חי, יצר חומד, גם הם שתי רגלים בשנה ירקודו. ... בחורים יבואו בחורים יצאו... האחד – על שחקו בלילות בקלפים. השני – על ספרו עם בתולות בלילות... אם המתמיד החולם בדמיונו לברוח מן התורה והגמרא אל תענוגות מוחשיים יותר וחושב: אם יגיעו מים עד נפש, בעולם הבא אגיע אל המנוחה ואל הנחלה, הגמרא, בספרה על מתיבתא של מעלה, אומרת לו שימצא שם את אותה הישיבה אותה הגמרא ואותו העמוד אליו הוא אסור כאן. ואמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים, והוא יושב ביניהם בגן עדן וכל אחד מהם מראה באצבעו. לפי התורה אף אחד לא ראה אותו מלבד משה וגם הוא ראה רק את אחוריו ואילו בעולם הבא צדיקים מחוללים, האל יושב ביניהם והם מורים עליו באצבע זה. זה באמת משהו, אבל איפה שור הבר? מצאתי: שהיה רבי תימא אומר: אדם הראשון מיסב בגן עדן חיה, והיו מלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין.

יש תקווה! מלאכי השרת בגן עדן, יודעים לצלות בשר. לא כתוב בשר שור הבר ובסך הכול רק באדם הראשון מדובר. ומה עם כל השאר?
הסיפור הכי צבעוני שמצאתי בגמרא מתחיל ב: עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קודשי הקודשים ועליו כל מיני מגדים שנאמר: ועל הנחל יעלה את שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל... והיה פרוי למאכל ועלהו לתרופה שהוא ציטטה מיחזקאל (יחזקאל מז, יב) והסיפור ממשיך פחות פסטורלי: עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות שהן 30 על 30 אמות... ומעמידן בשערי ירושלים. (סנהדרין ק, א). ויש גם גוזמאות שאף אחד לא מאמין להן אפילו לא הגמרא למשל: עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק שלוש מאות ועשרה עלמות (סנהדרין ק, א). ורבי הלל מחזיר אותנו לקרקע המציאות: אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה.

מה אין שם?

רב חיא היה רגיל לומר: לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פרייה ורבייה ולא משא ומתן ולא קינאה ולא שנאה ולא תחרות. אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנים מזיו השכינה. (ברכות יז, א)
ובכן העולם הבא הוא לא מה שיש, אלא מה שאין בו. עולם כזה מי קונה?

האם אפשר להתקשר לשם?

לא חשבתם על זה, אבל הגמרא כן ולא עוד, אלא שהיא מקדישה לענין הקומוניקציה עם שם סיפור ארוך ונפתל אשר אביא ממנו רק את הקטעים הרלוונטים. מעשה בחסיד... שהקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות. ושמע שתי רוחות מספרות זו לזו, אמרה חדא לחברתה. חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות באה לעולם. אמרה לה חברתה איני יכולה שאני קבורה במחצלת קנים, אלא לכי את ומה שאת שומעת אמרי לי, הלכה היא ושטה – ובאה... אמרה לה: שמעתי שכל הזרע ברביעה הראשונה ברד מלקה אותו. הלך זרע ברביעה שניה. כל העולם כולו לקה, שלו – לא לקה... אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד של העולם כולו לקה ושלך לא לקה... סח לה את כל הדברים הללו.. לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד לבין אימה של אותה ריבה. אמרה לה: לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת קנים. לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו. אמרה לה: חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד... אמרה לה: חברתי הניחני, דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים (ברכות יח, ב). מן הסיפור הזה אפשר ללמוד את הדברים הבאים:

- אינפורמציה עוברת מפה לשם ולהיפך, אבל בצורה מבוקרת

- לנשמות יש גישה אל הגוף המונח בבית הקברות
- המקור מצוי מעבר לפרגוד
- אינפורמציה יכולה לעבור את הפרגוד אל הנשמות הנמצאות מן העבר הזה ומהן אל החיים
- אינפורמציה יכולה לעבור מעולם החיים אל הנשמות.

ואל תאמרו שבלבלתי אתכם. כנראה שיש עולם החיים, בית הקברות ושם נמצאות הנשמות, פרגוד ומאחוריו מקור האינפורמציה (אלוהי?) הגוף נייח הנשמות ניידות אך הן אינן עוברות את הפרגוד. האם הבנתם?

האם ומתי יוצאים משם?

אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: מאי דכתיב "שאל עוצר רחם ארץ לא שבעה מים" וכי מה ענין שאל אצל רחם? אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאל מכניס ומוציא. והלא דברים קל וחומר: ומה רחם שמכניסין בו בחשאי – מוציאין ממנו בקולי קולות, שאל שמכניסין בו בקולות – אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות? מיכן תשובה לאומרים אין תחיית המתים מן התורה. (סנהדרין צב, א). הטיעון הנפוץ במסכת סנהדרין בפרק חלק נראה כך: אמר רבא: מנין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר: "יחי ראובן ואל ימות" "יחי ראובן" בעולם הזה "ואל ימות" בעולם הבא ורבינה אמר מהכא "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם" (דניאל יב, ג) אם יש להם את הטיעון החזק שבספר דניאל הזה מדוע הם נזקקים לכל הטיעונים החלשים שבגמרא (י.ס.). הטיעון החזק ביותר הינו מתים שהחיה יחזקאל, אבל חכמים, לא נוח להם איתם ורבי אלעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, אמרו שירה ומתו. ורבי יהודה אומר: אמת משל היה. למה דעתם של חכמים אינה נוחה ממתים שהחיה יחזקאל? ההסבר שעולה על דעתי הוא, שחכמים חושבים על תחית המתים שתתקיים לכולם באותו הזמן עם בוא המשיח וזה על פי רמזים שאפשר למצוא, אם מתאמצים, בספר דניאל (דניאל 1-4). ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול והיתה צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך... ורבים מישני אדמת עפר יקיצו... כלומר תהיה איזושהיא עת שבה רבים מבני עפר יקיצו. מול מחשבה כזאת מתים שהחיה יחזקאל נותנים מקום לחשוב אחת מן השתיים או שאפשר להחיות בלי המשיח או שהמשיח כבר בא ומשיח שכבר בא יש לנוצרים. (סנהדרין צב, ב).

איך חוזרים משם - כמו שהיו, או מתוקנים?

שאלה קליאופטרה ... יודעת אני שהמתים יחיו שנאמר: "ויצו מעיר כעשב הארץ", אלא כשהן עומדין, עומדין עירומין או בלבושיהן עומדין? אמר לה: קל וחומר מחיטה מה חיטה שנקברה ערומה, יוצאת בכמה לבושין, צדיקים שנקברים בלבושיהן- על אחת כמה וכמה. וריש לקיש אמר: כתיב "בם עיוור ופיסח הרה ויולדת יחדיו" וכתוב "אז ידלג כאיל פיסח ותרון לשון אילם כי נבקעה במדבר מים ונחלים בערבה" הא כיצד? עומדין במומן ומתרפאין.

ריש לקיש מעלה סתירה בין שני הפסוקים אשר באחד הם יוצאים משם במומיהן ובשני הם מתוקנים ומתרץ: יוצאים. בעלי מומין ומיד מתקנים.

מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות

שאלו רומיים את רבי יהושע בן חנניה מנין שהקדוש ברוך הוא מחייה מתים ויודע את מה שעתיד להיות? אמר לו: שניהם מן המקרא הזה, שנאמר: "ויאמר ה' אל משה: הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה (סנהדרין צ, ב). תלוי היכן עומד הפסיק, אם אחרי "וקם" זו תחיית המתים, אם אחרי "אבותיך" זו ידיעת העתיד. שניהם ביחד אי אפשר.

מה בין העולם הבא וימות המשיח?

כתוב: "וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות" וכתוב גם: "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתיים כאור שבעת הימים" ואומרים: לא קשיא, כאן – לימות המשיח, כאן- לעולם הבא (סנהדרין צא, ב) הנה נאמר במפורש: ימות המשיח והעולם הבא הם שני דברים שונים. מיד בהמשך הדברים, באה ההשוואה בין ימות המשיח לעולם הזה. ולשמאל דאמר: אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד גלויות. בנוסף הם נבדלים בעוד שני דברים: הקלינט והמקום. העולם הבא בא לענות על הצורך של היחיד וימות המשיח על הצורך של הקבוצה (חברה, עם או עולם). עולם הבא נמצא מחוץ לעולם וימות המשיח כאן בתוך העולם.

"אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד גלויות בלבד". זה פחות או יותר דומה לאידיאולוגיה הציונית רק שכאן היא נעשית בידי המשיח ושם על ידי העם. אין בה תיקון של העולם כמו בנבואות ישעיהו, יש בה תיקון לעם.

בהמשך הקריאה במסכת סנהדרין אתה עובר, כמעט מבלי משים מצער היחיד (פחד המוות, צדיק ורע לו) לצער האומה (גלות, שעבוד מלכויות, הקלקול שבעולם).

מתי הוא יבוא?

תשובה לשאלה הזו אפשר לקבל בעזרת שלושה סוגי אמצעים:

- חשובי קיצים
- סימנים
- המעשים

חשובי קיצים

תנא דרבי אליהו: ששת אלפים הווי עלמה, שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח (סנהדרין צג, א). זו תבנית ההסטוריה. חץ קוי מחולק לשלבים המוביל מן הראשית אל האחרית. אפשר לדמיין, ואף קיימות בחלקים אחרים של העולם, תבניות אחרות למשל תבניות מעגליות שבהן יוצאים ממצב מסוים וחוזרים אליו, אבל התבנית המוצגת כאן בגמרא היא תבנית האפוקליפסה השוררת בעולם המערבי. (ראה יוסף דן "אפוקליפסה אז ועכשיו").

תבנית המקובלת על היהודים והנוצרים, אך גם על רוב ההיסטוריונים, החזאים וגם על חלק מן האידיאולוגיות הגדולות של המאה ה-19 וה-20. על פי התבנית הזו אפשר לדעת את העתיד ומכאן - דטרמיניזם. הגמרא כדרכה מעמידה את התבנית הזו לדין ומיד מגלה את עקב אכילס שלה. אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן: תיפח עצמן של מחשבי קיצים, שהיו אומרים: כיוון שהגיע עת הקץ ולא בא – שוב אינו בא. אלא חכה לו שנאמר אם יתמהמה חכה לו... מי מעכב? – מדת הדין מעכבת (סנהדרין צז, ב) מסתבר שלפי חשבונם בזמן שבו הם דנו בכך, זמנו עבר, מה עושים?

המעשים

אמר רב: כלו כל קיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ובמעשים טובים... רבי אלעזר אומר: אם ישראל עושים תשובה נגאלין, אם לאו – אין נגאלין. כדי שלא נטעה בחשיבות השאלה רבי אליהו מציג בפנינו את השאלה כולה מן ההתחלה. תנא רבי אליהו: ששת אלפים שנה הוי עלמה שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח ובעוונותינו שרבו, יצאו מהם מה שיצאו ולא בא משיח בסוף ארבעת אלפים שנה (כך משלים שטינזלץ) (סנהדרין צז, ב). והתשובה שנותנת הגמרא – תלוי במעשים. והמעשים זה לא הפיכה, מלחמה, או הגירה, המעשים לפי הגמרא הם חזרה בתשובה ומעשים טובים. כלומר לא פעולה בהיסטוריה, אלא פעולה על אלוהים.

סימנים

אם לא בחישובי קיצים אפשר להאחז בסימנים, ובמסכת סנהדרין בפרק חלק מוקדשות שורות אחדות לחישובי קיצים בעוד שעמודים שלמים מוקדשים לסימנים. הסימן הטוב ביותר למשיח אלה הצרות. ובצרות אנחנו מומחים ואפשר למצוא אותן בגמרא בחבילות. למשל (סנהדרין צז, א): אמר רבי יוחנן: דור שבן דויד בא בו תלמידי חכמים מתמעטים והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה ממהרת לבוא... ובכל זאת, למה דווקא צרות הן הסימן? יש לי השערה: מתי אדם צריך את המשיח? מתי שמתרגשת עליו צרות. חכמים הופכים את הצורך לסימן. זה לא שהצרות יוצרות את הצורך במשיח, הן הסימן לבואו. על פי מתכונת האפוקליפסה חץ יוצא מן הראשית (הבריאה) עובר שלבים (שלבי התפתחות) נתקל בחבלים (חבלי משיח) ומגיע לימות המשיח ושם נעצר. מבחינה מעשית התבנית הזו מעלה שתי שאלות:

- סקרנות – איך זה יהיה
- זיהוי – איך נדע שזה זה

נראה שלגמרא חשוב יותר להתמודד עם השאלה השניה והתשובות שהיא נותנת לשאלה הראשונה מאוד לא מספקות.

ענין הזיהוי הוא ענין מאוד מעשי. איך נדע שזה המשיח ולא שבתאי צבי? כנגד זה באים הסימנים. הסימן הכי מפורסם הוא: עני ורוכב על חמור (סנהדרין צח, א) תודו שזה סימן מפוקפק שהרי בזמנו כמעט כל אחד היה עני ואם רצה לנוע ממקום למקום, רכב על חמור. ואולי הוא אחד מאיתנו? כמו שאמר רב נחמן: אם מן החיים בימינו הוא, הרי הוא כגון רבנו הקדוש רבי יהודה הנשיא אם מן המתים הוא הריהו כגון דניאל איש חמודות (סנהדרין צח, ב). אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקדוש ברוך הוא להעמיד להם לישראל דויד אחר, הוא המשיח. אפשר לראות שקשה להם לחכמים שהרי איך יודעים מי מכל האנשים הוא המשיח. אף אחד בגמרא לא טוען את הטעון הרווח כיום "אם אלוהים כל יכול, הוא יכול גם לסדר שנבחין במשיח" כנראה שאחרי מרד בר כוכבא חכמים כבר לא בטוחים, שהרי אפילו חכם וגדול כרבי עקיבא לא הבחין בבר כוזיבא.

חבלי משיח – שיעור בצרות

חכמים אינם מסתפקים בצרות באופן כללי ובהמשך העמוד (סנהדרין צז, א) הם נותנים תאור מפורט, דינמי וחי של הצרות המקדמות את בוא המשיח. שלא כבתאור העולם הבא, שם הם קמצנים, כאן הם מאוד נדיבים כי בצרות הם מבינים. שבע שנים של צרות מקדמות אותו ובכל שנה הצרות המיוחדות לה ואז "במוצאי השביעית – בן דויד בא".

מתכונת השביעיות מככבת בענין הגאולה בצורות שונות, אבל היא מככבת כנראה גם בנפשנו כפי שאראה להלן, תנו רבנן: שבוע שבן דויד בא בו, שנה ראשונה נתקיים מקרא זה "והמטרתני על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר" שניה חיצו רעב משתלחים, שלישית רעב גדול... ברביעית שבוע שאינו שובע, בחמישית שובע גדול... בשישית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי השביעית בן דויד בא. (סנהדרין צז, א).

לגמרי, או לא לגמרי, במקרה אני קורא את "הביתה" של אסף ענברי. זהו סיפור על עליתו ונפילתו של הקיבוץ וכך נראה קץ הקיבוץ, לפי אסף ("הביתה" אסף ענברי עמוד 256). בשנה הרעה הראשונה התרחשו שתי מפולות בבורסה התל אביבית.. אבדו הקיבוצים את כל מה שהשקיעו בבנק הפועלים... פנו בצר להם לאחד מכרישי השוק האפור. בשנה הרעה השניה פקעה הארכה שנתן כריש השוק האפור לגזברי הקיבוצים, ונכסי הנדלן שנתנו לו כערובה עברו לידי. בשנה השלישית הבינו הקיבוצים שהמצב לא טוב... ובשנה הרעה השביעית הודיעה הממשלה לקיבוצים שהיא מוכנה לפרוס את חובותיהם בתנאי שיכנסו ל"תוכנית הבראה" המתכונת דומה, אבל איפה משיח? האם זה גדליה גל שהביא להם את הסדר חובות הקיבוצים?

עולם ישן עדי היסוד נחריבה – לא כלום אתמול, מחר הכול

בתחילת הפרק חלק במסכת סנהדרין נראה העולם הבא כמקלט ליחיד. הוא מקווה להגיע לשם ולהנצל מפחד המוות ו/או להיפצות על חוסר הצדק שחווה בחייו.

בהמשך מתגלגל הפרק בלי התרעה ובלי הפסקה. מצער היחיד לצער העולם. בסוף התהליך האפוקליפטי העולם (העם, הקהילה, החברה) יהיה מתוקן, אבל בדרך צריך לעבור שלב של חבלי משיח. על הצרות שהן סימנים המקדמים את בוא המשיח דיברנו כבר. אבל לצרות יש תפקיד בתבנית האפוקליפטית. בניגוד לעולם הבא שהוא מחוץ לעולם ולכן אין צורך לדאוג לו למקום בעולם, ימות המשיח יתחוללו בתוך העולם. ונשאלת השאלה: אם העולם מלא, איך יכניסו אותם לשם? חכמים היו ערים לבעית המקום וכך אמר רב קטינה: ששת אלפים הוא משך ימי העולם ואלף שנה חורבן (סנהדרין צז, א). בכדי להקים עולם חדש יש להרוס את הישן. אתם אולי כבר לא זוכרים את האינטרנציונל אבל ככה שרנו אז "עולם ישן עדי היסוד נחריבה... את עולמנו אז נקימה לא כלום אתמול מחר הכול". וכאן אולי המקום להראות איך המתכונת האפוקליפטית שמקורה בגמרא משמשת בעניינים רבים ושונים למשל באידיאולוגיה המרכזיסטית. אידיאולוגיה המבטיחה שבסוף יהיה טוב בהסתמך על התיאוריה שפיתח היהודי - קרל מרכס, על פי המתכונת שיצר גרמני נוצרי - פרידריך הגל (תיזה אנטייתזה וסינטזה). על פי קרל מרכס ההיסטוריה מתפתחת בשלבים של מלחמת מעמדות. בכל שלב המעמד המדוכא מנתק את הכבלים ששם עליו המעמד המדכא והופך למדכא בעצמו. כך המתקדמת האנושות משלב לשלב עד למהפיכה (חבלי משיח) ההורסת את

העולם הישן ומעלה לשלטון את הדיקטטורה של הפרולטריון וזו בונה על חורבות העולם הישן עולם חדש שבו חברה תהיה נטולת מעמדות. זה מזכיר לכם משהו? כאן המקום לספר בדיחה ששמעתי בהונגריה, כשהיתה בשלב המעבר ממשטר קומוניסטי לקפיטליסטי. רכבת הקומוניזם נסעה בדרך המובילה אל הגאולה. נגמר הדלק, עצר הקטר. הנוסעים התעשתו, כרתו עצים מן היער, הסיקו את הקטר והמשיכו לנסוע. נגמר היער הסיקו בריהוט, נגמר הריהוט הסיקו בקירות, נגמרו הקירות הקטר נעצר.. יצא הנהג ואמר: חברים, הגענו!

ימות המשיח

הכול הפוך: בימות המשיח הכול הפכים. רבי נהוראי אומר: דור שבן דויד בא בו נערים ילבינו פני זקנים, זקנים יעמדו בפני נערים ובת קמה באימה וכלה בחמותה ופני הדור כפני הכלב, וישנם גם תאורים מן הבורסה למשל: עד שיהיו כל השערים כולן שקולין. רב נחמיה אומר: דור שבן דויד בא בו העזות תגבר והיוקר יעוות, והגפן יתן פריו והיין ביוקר ונהפכה כל מלכות למינות... האם זה רמז להשלטת הנצרות על האימפריה הרומית? (י.ס.) אינני יודע אם המשפט "דור שבן דויד בא בו" מתייחס לחבלי משיח או לתחילת ימות המשיח. אין ספק שהתאור הזה בלבד אנשים רבים שחשבו שבימות המשיח כל המוסרות מותרים (נדמה לי שזה כולל גם את שבתאי צבי. י.ס.)

שלוש השבועות

אין בין העולם הזה לימות המשיח, אלא שעבוד גלויות בלבד (סנהדרין צא, ב). לפי הכתוב הזה אזי המשיח בא ב-1948. אבל לא! זה לא זה! וכל כך למה? על כך במסכת כתובות: רבי יוסי ברבי חנינה שאמר: שלוש השבועות האלה למה? שלא יעלו ישראל בחומה... שלא ימרדו באומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מידי... ויש עוד אחת – שלא יגלו את הקץ ושלא ירחקו את הקץ. (כתובות קיא, א) איך זה יוצא שלוש? אחת מהן נשבעות האומות.

אנו הציונים הבאנו את הגאולה (הפסקת שעבוד גלויות) בכוחנו ועוצם ידינו, אבל השבועות האלה אומרות שאסור, זו עבודה שרק האל יכול.

דטרמיניזם

ששת אלפים שנה העולם, אלפיים תוהו, אלפיים תורה, אלפיים ימות המשיח זו בתמצית התבנית האפוקליפטית (יוסף דן אפוקליפסה אז ועכשיו) והמתכונת הזו משמשת אצל הנוצרים אצל היהודים המשיחיים ואצל אידיאולוגיות משיחיות כמו זו של קרל מרקס ויתכן שגם הגל. המתכונת הזו בכל גרסאותיה מובילה לתפיסה דטרמיניסטית של ההסטוריה. אם אפשר לדעת מראש מה ומתי, אזי אי אפשר להשפיע על זה ומכאן שזה נקבע מראש

לכן – דטרמיניזם לפי נחום גוטמן, דטרמיניזם זה לא תענוג ובכל זאת אנחנו רוצים לדעת את העתיד, עורכים תחזיות ופונים למגדת עתידות (נחום גוטמן) "הרפתקאות חמור שכלו תכלת" (עמוד 126) קרל מרכס חשב שמתוך למוד ההסטוריה והחברה הוא יכול לדעת את שעתיד להיות. כנראה שלא היה לגמרי בטוח, כי במניפסט הקומוניסטי הוא מטיף לפרולטרם לנתק את כבליהם.

הגמרא אינה מקבלת דטרמיניזם כהלכתו וכבר ראינו בפרק חישובי קיצים שאם לוקחים את תבנית האפוקליפסה "6000 שנה הוי העולם..." כלשונה, אזי יתכן שנמצא שהמשיח מאחר, וצריך לתת לכך הסבר וההסבר שהגמרא נותנת: בואו תלוי במעשינו שנאמר: כלל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (סנהדרין צג, ב).

ישנה גם דעה אחרת: רבי יהושוע בן לוי רמי: כתוב "בעיתה" וכתוב "אחישנה". זכו – אחישנה, לא זכו – בעיתה. זכו כלומר נקבע כך מראש מלמעלה. (י.ס.) ולא תלוי במעשים.

הטיעון הכי מעניין, בנושא הדטרמיניזם, מופיע סנהדרין בפרק חלק (סנהדרין צ, ב) שאלו רומיים את רבי יהושוע בן חנניה: מנין שהקדוש ברוך הוא מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות? אמר להם שניהם מן המקרא הזה שנאמר: "ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וזנה" בפסוק הזה הפסיק מהווה מעין שסתום בוחר. פסיק אחרי וקם – זה תחיית המתים? פסיק לפני וקם – זו ידיעת העתיד. שניהם ביחד אי אפשר. אתם רוצים תחיית המתים, אז אי אפשר לדעת מתי. למה? נסו את ההסבר הזה: אדם זוכה לגן עדן ולתחיית מתים על פי המאזן של מעשיו אם טוב הוא או אם רע. אם אפשר לדעת את עתידו, אזי אין הוא חופשי, אם אינו חופשי אין ערך מוסרי למעשיו. כל העולם טבע בביצת הדטרמיניזם שהם המציאו ורק הם מצאו דרך להסתדר איתה והכול בעזרת הפסיק הקטן הזה. נהדר!!!

ברקע מרד בר כוכבא

הדיון בבואו של משיח מתחיל בחשוב הקץ: ששת אלפים שנה העולם, אלפיים תוהו, אלפיים תורה, אלפיים ימות המשיח. (סנהדרין צז, א). הגמרא סופרת אבל אינה עיוורת. היא אינה מתעלמת מדבריו של רבי הלל דאמר: אין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה. מסתבר שעל פי התוכנית ששת אלפים, אלפיים אלפיים, אזי בזמנם של חכמים, זמן בואו המחושב על פי הנוסחה הזו, כבר עבר והגמרא מתרצת: אמר רב: כלל הקיצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ובמעשים טובים (סנהדרין צז, ב). אם כן דטרמיניזם יוצא בחוץ המעשים בפנים, אבל איזה מעשים? במסכת כתובות (כתובות קיא, א) מסופר על שלושת השבועות שהושבעו בן ישראל ואלו הן בקיצור: שלא יעלו בחומה, שלא ימרדו באומות ושלא יגלו ושלא ירחיקו את הקץ. לעלות בחומה כלומר

להשתחרר משעבוד ו/או לצאת מן הגלות. לגלות את הקץ – זה לחשב ולספר לחברה, להרחיק את הקץ – להניח שבואו רחוק ולכן אין צורך לשנות ממנהגנו. איך מסתדרות השבועות האלה עם "כלו כל הקיצים?"

נראה לי שברקע הדיון נמצא מרד בר כוכבא ולפניו המרד הגדול. אחרי מרד בר כוכבא הבינו חכמים שהרצון להביא את הגאולה באמצעות מעשים הבאים להשפיע על מהלך ההיסטוריה, הביא את העם אל עברי פי פחת. כתוצאה מכך יצאו היהודים מן ההיסטוריה, מה בכל זאת הם עושים בכדי לקרב את הקץ? מעשים אשר בכוחם להשפיע על אלוהים למשל תפילה וקיום מצוות.

סיכום

שאלתי שאלה קטנה, העולם הבא בגמרא מהו? והסתבכתי. מסתבר שהשאלה הזו באה ביחד עם שאלות גדולות נוספות ומתפרטת לשאלות קטנות מהן ולכל אחת מהן תשובות אחדות וכאשר אדם רוצה להרכיב מן התשובות תמונת עולם שלמה, ואפשר להרכיב תמונות עולם שונות, הוא מסתבך. כדי להתמצא בכל זאת במבוך הזה מוצע כאן כלי מעולם אחר, כלי אשר בזמנו כיניתי אותו "קופסא מורפולוגית". בקופסא שני לוחות, הראשון לוח הרכבה והשני עולמים. בכל שורה בלוח מוצגת שאלה (בתיבה הראשונה בצד ימין) ולשמאלה בשורה תשובות אחדות. בכדי להרכיב עולם מסוים יש לבחור תשובה בכל שורה (לא חייבים לבחור דווקא אחת ולא חייבים בכל השורות). מאחר ומצאתי שימות המשיח והעולם הבא הם שני דברים שונים הכנתי לוח הרכבה לכל אחד מהם.

בהמשך מוצגים שני לוחות הרכבה שעיצבתי ועולמות שהרכבתי. הקורא יכול להוסיף ולהרכיב עולמות בלוחות שלי או לעצב לוחות אחרים ולהרכיב בהם.

עולם הבא: לוח הרכבה

תשובות אפשריות					השאלות
פחד המוות		צדיק ורע לו	השגת האמת	צדיק ורע לו ופחד המוות	הצורך
נפש		גוף	האדם כולו		הלקוח
גן עדן וגיהנום		השאל	העולם הבא		לאן
חשבון המעשים		הרצון	מטטרון חשבון של מעלה		ועדת הקבלה
מחוץ לעולם		בעולם			היכן
מחסן נשמות		גן עדן וגיהנום	שור בר וליויתן	מתיבתא דרקיע	סמיכות האל
אכילה ורבייה					מה אין שם
מאחורי הפרגוד		ארבעה שנכנסו לפרדס			מעבר אינפורמציה
מתוקנים		כמות שהם			תיקון
תחיית המתים		גלגול מחילות			חזרה
עם בוא המשיח		מתים שהחיה יחזקאל			מתי
בחול		גלגול מחילות			איך
נקבע מראש		לפי מעשים שבהיסטוריה	נקבע מראש ולפי המעשים*	לפי המעשים*	האם

* דברים שעובדים על אלוהים

עולם הבא : עולמים

הנצרות	הגמרא	מסכת חגיגה	סוקרטס	רביעקיבא	
צדיק ורע לו פחד המוות	צדיק ורע לו פחד המוות	פחד המוות	השגת האמת	צדיק ורע לו	הצורך
הנפש	הנפש	הנפש	הנפש	האדם כלו	הלקוח
עולם הבא	עולם הבא	עולם הבא	עולם הבא	עולם הבא	לאן?
הכנסיה	חשבון המעשים		הרצון	חשבון המעשים	ועדת קבלה
מחוץ לעולם	מחוץ לעולם	מחוץ לעולם			היכן?
מתענגים בגן עדן. ניצלים בגיהנום	עין לא ראתה גן עדן וגהנום	מחסן הנשמות			מה יש שם?
	אכילה ורביה				מה אין שם?
	מאחורי הפרגוד				מעבר אינפורמציה
	מתוקנים				תיקון
	תחית המתים				חזרה
	עם בוא המשיח				מתי?
	בגלגול מחילות				איך?
	נקבע מראש ולפי מעשים				האם?

ימות המשיח: לוח הרכבה

תשובות אפשריות											השאלות
קלקול בחברה		קלקול באדם		צרות	הסכמת האומות	גלות	שעבוד מלכויות		דיכוי דתי	קלקול בשלטון	הצורך
הארץ		המעמד	החברה		המדינה		העולם		האדם	העם	הלקוח
הרצון	עולם הבא	תנועה ציונית	דת ורדיפות	אידיאולוגיות שיוניות		התפתחות		מלחמה	הגירה	הצורך	משיח השינוי
לפי תוכנית		כבר בא		צרופיהם		מעשים		חישובים		סימנים	
חוקה כתובה	הספר "אוטופיה"	תוך כדי ריצה	דטרמיניזם הסטורי		כלו כל הקיצים		הספר "מדינת היהודים"		6000 שנה העולם		
צרות גדולות				עני ורוכב על חמור		הסתאבות הישן					סימנים
מהפיכה		התיישבות והקמה		עליה בחומה		חזרה לשולחן השרטוט	חזרה בתשובה		הגירה		
בפלסטינה			בעולם הזה במקום רחוק וריק			בעולם הזה כולו			אמריקה		
התיישבות והקמה בארץ עוינת			הגירה		התיישבות בארץ עוינת	ים סוער	שואה	מהפיכה	החרבת הישן		
חברה מתוקנת	דקטטורה של הפרולטריון		ישובים		אדם וחברה מתוקנים	מדינת ישראל	חזרה מן הגלות	חברה מתוקנת	אדם מתוקן		
מדינה מתוקנת	מדינה וחוקה	חברה על מעמדית	מושב בלי ערבות הדדית	קבוצ מופרט	מדינה יהודית	שלום עם השכנים		ימות המשיח	ישובים יהודים ביהודה ושומרון		מאז ועד עולם
המעשים		עלו בחומה		דטרמיניזם		התפרק		הרצון	בעיתה אחושנה	הסכמת האומות	

ימות המשיח: עולמים

הצורך	סנהדרין	אוטופיה	ציונות	הקיבוץ	המושב	ארה"ב
הצורך	צרות	קלקול בחברה	גלות קלקול בחברה	גלות קלקול החברה קלקול באדם	קלקול החברה	קלקול בשלטון דכוי דתי
הלקוח	העם	החברה	העם	האדם והחברה	האדם	היחידים
גורם השינוי	משיח	הרצון	תנועה ציונית	הגירה ואידיאולוגיה שיונית	הצורך והרצון	דת ורדיפות
מתי יבוא	חישובים, מעשים(1) סימנים	לפי תוכנית	מעשים	מעשים	מעשים	מעשים
חישובים	6000 שנה העולם...	הספר "אוטופיה"	הספר "מדינת היהודים"	תוך כדי ריצה	תוך כדי ריצה	חוקה כתובה
סימנים	צרות גדולות	הסתאבות הישן	צרות גדולות	צרות גדולות		
מעשים	חזרה בתשובה	חזרה לשולחן השרטוט	עליה בחומה הגירה	התיישבות והקמה	התיישבות והקמה	התיישבות והקמה
היכן	בעולם הזה כולו	במקום רחוק וריק	פלסטינה	בפלסטינה	בפלסטינה	אמריקה
חבלים	החרבת הישן	ים סוער הגירה	שואה	התיישבות בארץ עוינת מלחמה	התיישבות בארץ עוינת מלחמה	מלחמות מול אינדיאנים ובריטים
ימות המשיח	חזרה מן הגלות	חברה מתוקנת	מדינת ישראל	אדם וחברה מתוקנים	חברה מתוקנת	מדינה מתוקנת
אחר כך	ימות המשיח	חלום	שלום עם השכנים	קיבוץ מופרט	מושב בלי ערבות הדדית	מדינה וחוקה
האם	בעיתה אחושנה	הרצון	הרצון הסכמת האומות	?	?	

(1) מעשים מול אלוהים (תפילה קיום מצוות וכו')

ימות המשיח: עולמים

גוש אמונים	הנצרות	קרל מרכס	
חזרנו אליך	חטאים	קלקול החברה	הצורך
הארץ	האדם	המעמד	הלקוח
מלחמה	משיח	מלחמה	גורם השינוי
	כבר בא	כבר בא	מתי יבוא
		דטרמיניזם היסטורי	חישובים
חבלים		הסתאבות הישן	סימנים
התיישבות והקמה		מהפיכה	מעשים
גדה מערבית	מחוץ לעולם	ברוסיה	היכן
שואה		החרבת הישן	חבלים
ישובים		דיקטטורה של הפרולטריון	ימות המשיח
אין שלום עם השכנים		חברה על מעמדות	מאז
עלו בחומה		התפרק	האם